

VAROLMAYAN NESNE VAR MIDİR?*

Tuğba YAVUZ**

ÖZ

Nesne kavramı, son yüzyıla kadar hep bir varolana (İng. existent) gönderimde bulunmuştur. Varolan her zaman zorunlu olarak uzam-zamansal olan anlamına gelmez. Matematiğin ve mantığın nesnelere soyut kavramlar olmakla birlikte nesne kavramına dahil edilir. Yine de, bu soyut kavramların, uzam-zamansal olanla ilişkisi dikkat çekicidir. Mantıksal ve matematiksel olanın dışındaki soyut kavramlar ya da betimlemeler, Pegasus veya yuvarlak kare gibi, meşru birer nesne olarak kabul edilmezler. Bunun temel nedenlerinden biri, varolmayan nesne (İng. non-existentobject) olarak anacağımız bu nesnelere uygun bir şekilde bahsetmeyi mümkün kılacak mantıksal bir zeminin olmayışıdır. Meinong'un Nesnelere Kuramında "varolmayı" nesne olmanın zorunlu bir koşulu olarak görmemesi ve imkansız nesnelere kuramına dahil etmesiyle, varolmayan nesnelere ilk kez meşru nesne kategorisine alınmış ancak Russell'in, temel mantık ilkelerini ihlal etmekle eleştirmesi üzerine bu kuram geri plana itilmiştir. Kripke'yle birlikte modal mantığın geliştirilmesi ve sonrasında matematikte ve mantıkta yaşanan gelişmeler, uzam-zamansal olmayan, bu dünyada bilfiil bulunmayan nesnelere de meşru nesnelere olarak nesnelere kuramında içerilmesine olanak tanıyan hale gelmiş, Meinong yeniden önem kazanmıştır. Bu gelişmeler sayesinde, bu dünyada olmayan ancak mümkün bir dünyada varolduğu düşünülen ve hatta hiçbir mümkün dünyada varolamayacak olan nesnelere meşru nesnelere olarak tanımlanabilmesinin zemini hazırlanmıştır. Bu çalışmada, varolmayan nesne tartışmasına bütünlükçü bir bakışla yaklaşarak konu ana hatlarıyla resmedilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: varolmayan nesne, modal mantık, Alexius Meinong, Saul Kripke, metafizik.

ARE THERE NON-EXISTENT OBJECTS?

ABSTRACT

The concept of object has been referred to existents until the last century. An existent object does not have to be spatio-temporal. The objects of logic and mathematics are included in the concept of object, although they are abstract. Nevertheless, it is remarkable that all these abstract concepts have relations to spatio-temporal objects. Abstract concepts or descriptions other than logical and mathematical are not considered legitimate objects, such as Pegasus or round square. One of the basic reasons for this is that there is no logical ground to make it possible to speak properly about these objects that we take as non-existent objects. In Meinong's Theory of Objects, non-existent objects were included in the legitimate object category for the first time, as he did not consider "existence" as a necessary condition of being an object and included impossible objects in his theory, but this theory was pushed to the background after Russell criticized it for violating basic logic principles. The development of modal logic by Kripke and subsequent developments in mathematics and logic have made it possible to include non-spatio-temporal objects that are not present in this world as legitimate objects in the theory of objects. In this study, the subject is tried to be illustrated with an holistic approach to the nonexistent object discussion.

Key Words: nonexistent object, modal logic, Alexius Meinong, Saul Kripke, metaphysics.

* Bu makale 08.01.2020'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalında "Varolmayan Nesnelere Semantiği" başlığıyla savunulan basılmamış doktora tezinden üretilmiştir. Bkz: Tuğba Yavuz, "Varolmayan Nesnelere Semantiği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul:2020.

** Dr. (Orcid: 0000-0001-8405-7485). Tughba.yavuz@gmail.com

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Güz, sayı: 30, ss. 259-277

Makalenin geliş tarihi: 21.08.2020

Makalenin kabul tarihi: 11.10.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Autumn 2020, issue: 30, pp.: 259-277

Submission Date: 21 August 2020

Approval Date: 11 October 2020

ISSN 2618-5784

Varolmayan Nesne Var Mıdır?

Tuğba YAVUZ

Giriş

Farklı nesne tanımlarına baktığımızda, bu tanımların ortak yönünün bir varolana işaret etmek olduğunu görürüz. Çoğunlukla uzam-zamansal olan bir varlık türü kastedilirken, daha özelde ise düşüncenin nesnelere gibi soyut nitelikler taşıyan varlık türleri de nesne tanımının kapsamına girer. Muhtemel tanımları olabilecek en geniş haliyle düşünecek olursak, bizim dışımızda kalan dünya ve bu dünyanın (ya da dünyaların) içerdikleri birer nesne olarak değerlendirilebilir. Nesne, bizim fiziksel varoluşumuzun dışında varolan her şeyi kapsar.

Çok yalın bir şekilde düşünülecek olursa, bizim dışımızdaki dünya/lar/da yer alan bu nesnelere bir şekilde (yani ister Platonik anlamda pay alma (Yun.*Metheksis*) yoluyla olsun, ister Kantçı anlamda görüde inşa yoluyla ya da her ne yolla olursa olsun) düşünce dünyasında bir karşılığının olduğu ve dilin de bu zihin içeriklerini ifade etmenin bir aracı olduğu söylenebilir. Fakat bu söylem, bu çalışmanın amacı olan şu üç soruya meşruiyet kazandırır: 1) Zihinde sadece dış dünyada yer alanlar mı vardır? 2) Eğer daha fazlasıysa (muhtemelen daha azı olduğu savunulmayacaktır) dış dünyada olmadığı halde zihinde yer alan bu nesnelere varolan nesnelere olarak düşünülebilir mi? 3) Dil ile ifade edilebilecek olanlar zihin içeriğiyle sınırlı mıdır? Değilse, sınırın dışında kalanlar yani zihinde yer almadığı halde dil ile ifade edilebilenler varolan (İng. *existent*) nesne midir, değil midir? Bu sorular, felsefenin en kadim tartışması olan “varlık nedir” sorusunun etrafında güncellenerek yeniden gündeme oturan ve yanıtlanmayı bekleyen sorulardandır. Yalnızca “varlık (İng. *being*) nedir” değil, “varlık ne değildir” ya da “ne varlık veya varolan değildir” sorularının da kıymetlendiği, cevaplarının günden güne daha önem kazandığı soruların çeşitli şekillerde dile getirilişidir. Bu soruları su şekilde sormak da mümkündür: i) Nesne denildiğinde neden sadece varolanlar akla gelir? ii) Varolmayan herhangi bir şeyi nesne olarak adlandırmak mümkün müdür? Nesnenin sınırı nerede başlayıp nerede biter? iii) “Nesne olmak”ın asgari koşulları nelerdir? Bu çalışma, bu sorulara cevap aramaya çalışacaktır. Özet bir ifadeyle, içerimleri yalnızca varolanı imleyen bir nesne tanımından “varolmayan nesne”nin meşru nesne olarak kabulüne dek olan süreci ana hatlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır.

Tarihsel olarak, Aydınlanma’ya kadar olan ve “klasik” diyebileceğimiz dönem; dile dönüş süreci ve sonrası; ve nihayet, modal mantığın rüştünü ispatladığı dönemden günümüze olmak üzere üç aşamada bu sorulara cevaplar aranabilir. Bu tarihsel sürecin üç temel dinamiğinin varlığın duyulur ya da düşünülür olduğu yönündeki hakim düşünce, dilin merkezi ağırlığının (dile yapılan vurgunun) güçlenmesi ve mantıkta (ve matematikte) yaşanan

gelişmeler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu süreci, bir başka açıdan, metafiziğin hakim olduğu dönem, metafiziksiz bir felsefe inşa etme çabalarının yoğunluk kazandığı dönem ve sınırları her zamankinden daha geniş olacak şekilde güçlendirilmiş halde metafiziğin geri döndüğü bir süreç olarak değerlendirmek de mümkündür.

Nesne ve Varolan Mütakabiliyeti

Varlık (İng. *being*) ve varolan nesne (İng. *existent object*) ile ilgili üzerinde en çok düşünülen, en çok tartışma konusu yapılan dönem muhtemelen erken dönemdir. Bu dönemde, "Varolmayan nesne var mıdır?" sorusuna ipucu olarak (nesne ve varlık ilişkisine dair) en göze çarpan, ilk aşamada, Parmenides'in varolmanın ancak düşünülebilen ve dile getirilebilen olduğunu söyleyerek varolmayı kesin bir şekilde varlık, düşünce ve dilin sınırları dışına atmasıdır.¹ Yalnızca düşünülebilen ve dile getirilebilenin varolduğunun, varolmayanın ise düşünülmemeyen ve dile getirilemeyen olduğunun ne demek olduğunu Platon Sofist diyalogunda açıklar. Buna göre, varolmayan, aslında, çelişik olandır. Çünkü insan çelişik olanı düşünemez. Platon'un Parmenides'e karşı olduğu ve varlık tartışması açısından son derece önemli olan varolan ile varolmayan arasında kurduğu köprüdür: *dynamis/dûnamis* yani olanak halinde olan varlık. Platon, hakiki varlığın ancak *noesis* yoluyla kavranabilen düşünülürler olduğu konusunda Parmenides'le hemfikir olmakla birlikte, ona göre, varlık alanı yalnızca varolan ve varolmayandan ibaret değildir. Etki edebilme ya da etkilenebilme gücü² olarak varlığı tanımlayan Platon'a göre bir etki ile varlığa gelmesi imkan dahilinde olan mümkünler de varlık kategorisinde yer almalıdır. Bu aşamadan sonra, neredeyse 20.yy'a kadar varolanlar, en geniş çerçevesiyle, olanaklılık modalitesine sahip olan yani varolması mümkün/olanaklı olan olarak anlaşılmalıdır. Bunu aynı zamanda, varlık olanaklı olanla sınırlandırılmıştır şeklinde ifade etmek de mümkündür. Erken dönemin en önemli köşe taşlarından biri olan Aristoteles için de varolan nesne, duyulur madde ve düşünülür formun bir arada olduğu nesnedir. Zira ne duyulur töz olan madde form olmaksızın ne de düşünülür töz olan ruh madde olmaksızın kavranabilir yapıdadır.

¹ Parmenides, *Doğa Hakkında*, Çev.: Y. Gurur Sev, Pinhan Yayınları, İstanbul: 2015, s.21 [10].

² Platon, *Metin Okuma Platon: Sofist*, Çev. : Ömer Naci Soykan, Ara Yayıncılık, İstanbul: 1991, s. 175.

Varolmayan Nesne Var Mıdır?

Tuğba YAVUZ

Antik dönemin üç önemli ismi üzerinden bakıldığında, varolmayana yer bulabilmek mümkün görünmemektedir. Varlığı duyuda ya da düşüncede belirli yer ya da birimlere karşılık gelen olarak düşünmek, birimsel ya da kaplamsal olarak düşünülemediyi dışarıda bırakmak demek olmuştur. Bunun en bariz örneği birimlerle ifade edilemeyen $\sqrt{2}$ gibi bir irrasyonel sayının varolan bir nesne olarak kavranmasındaki güçlülüktür. Sayıyı zaten cevher olarak kabul etmeyen Aristoteles, Metafizik'in pek çok yerinde sayıyı "birliklerden kurulu çokluk" olarak ele almıştır. Dolayısıyla $\sqrt{2}$ gibi birlikler halinde ifadesi mümkün olmayan bir sayı Aristoteles'in nesnel dünyasında karşılık bulamaz.

Antik Yunan filozoflarının varlık anlayışı, duyulur ya da düşünülür nesne ile mütakabiliyet temelli bir anlayıştır. Düşünme, varlık üzerine düşünme olduğundan, varlık da varolan olarak düşünüldüğünden ötürü, düşünmenin ilkeleri olan mantık ilkeleri de aslında varlık ilkeleridir. Dolayısıyla Aristoteles mantığının dayandığı temel ilkeler (özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin olanaksızlığı ilkeleri) yalnızca mantık ilkeleri değil, aynı zamanda varlık ilkeleridir. Varolan bir nesnenin kendisiyle özdeş, kendisi olmayandan başka olduğu ve kendi içinde çelişki barındırmadığı düşünülür. Oysa varolmayan nesnelere, ileride görüleceği üzere, bu ilkelerin taşıyıcısı olduğu söylenemez. Örneğin "Masa, masadır." gibi özdeşlik ifade eden totolojik bir önerme mantıksal olarak doğru kabul edilebilirken "Pegasus, Pegasus'tur." gibi bir önermenin mantıksal olarak doğru kabul edilip edilmeyeceği tartışmalıdır. Zira fiziksel nesnelere için özdeşliğin ölçütlerinden biri belirli bir anda ve mekanda yani aynı uzam ve zamanda bulunuyor olmaktır. Oysa bu, Pegasus için söylenemez. Dolayısıyla bu dönemde varlık tartışmalarını mantık tartışmalarından (ya da mantıksal tartışmalardan) ayrı düşünmek mümkün değildir. Esasen, ilerleyen zamanlarda da bu böyledir; zira metafizik ya da ontolojinin mantıksal bir zeminden yoksun bir şekilde yükselmesi imkansızdır. Bunu tersinden okuyarak, metafiziksiz bir mantığın da gayesiz olduğu sonucuna da pekala varılabilir.

Dile Dönüş Süreci ve Nesnenin Dilde İnşası

Dile dönüş süreci ve sonrası için etkileri büyük olan Kant, duyulur olmaksızın kavranabilir, görüde inşa edilebilir bir nesne, varolan bir nesne olamayacağını savunması bakımından Aristoteles'e yakın dururken; sınırları duyulur olanla çizilmesi kaydıyla da olsa mümkün nesneden bahsetmesi açısından Platon'a benzerlik gösterir. Varolmayan nesne tartışması açısından, dile dönüş sürecine geçmeden önce, Kant'ta değinilmesi gereken iki önemli husus vardır. 20.yy'da varolmayan nesne tartışmalarını olanaklı kılan "mümkün dünyalar" düşüncesinin temel kavramları denilebilecek "mümkün nesne" ve

“dünya” kavramlarının nüvelerini Kant felsefesinde buluruz. Buna göre, henüz hiç duyumsanmamış, hakkında bilgi sahibi olunmayan ancak daha önce duyumsanmış ve hakkında bilgi sahibi olunanlara benzer nitelikte nesnelere varlığından söz edilebilir. Kant’ta olanaklı sınırların zorunlu olanla çizilmiştir. [Kant, 2015, A96]

Kant düşüncesinde duyulurlardan hareketle edinilmiş mevcut bilgiden güç alarak genişletilerek ulaşılan kavramlardan biri Dünya kavramıdır. Dünya, duyumsanarak görüde inşa edilmiş ve duyumsanmamış olmakla birlikte duyumsananlardan hareketle türetililecek kavramların yani nesne ve mümkün nesnelere toplamını ifade eden tümel bir kavramdır. 20. yy.’da Saul A. Kripke bunu, bu dünyada varolmayan ama varolması mümkün olan “mümkün nesne”leri barındıran “mümkün dünyalar” düşüncesiyle yeniden formüle edecektir.

Kant’ta nesnenin “inşa edilebilir” bir yapı olduğu düşüncesi felsefenin “dile dönüş” sürecinin mimarı olan filozofları için ilham olmuştur. Metafizikçi “kapı dışında” bırakmak ve böylece bilimsel kesinliğe daha fazla yaklaşmak gayretinin hakim olduğu bu felsefi atmosfer için varlığın *noesis* yoluyla kavranan değil; ancak “inşa edilen” bir yapı olduğu düşüncesi oldukça işlevsel, amaca uygun bir düşünce olmuştur. Nesne, dilde inşa edilen, yargı içinde kavranabilen bir yapı olarak dönüşmüş ve bu dönüşümle birlikte dilin ön plana çıktığı bu dönemde Aristoteles mantığının yetersizliği daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Çünkü Aristoteles mantığı gramatik özne ile mantıksal özneyi, bir başka deyişle dilin gramatik yapısıyla mantıksal yapısını birbirinden ayırt etmeye elverişli değildir. Örneğin “Tüm insanlar ölümlüdür” gibi bir önermenin öznesi olan “tüm insanlar”ın somut bir göndergesi yoktur ve mantıksal değil gramatik bir öznedir. Aristoteles mantığının bu elverişsizliği sembolik bir dilin ve mantığın inşasını zorunlu hale getirmiştir. Analitik Felsefenin öncüsü olarak anılan Gottlob Frege (d. 1848-ö.1925) kavramları fonksiyonlar olarak ele almış mantığın ihtiyacı olan bu sembolleştirmeye de öncülük ederek sembolik bir mantık dili geliştirmiştir. Bu yeni dil sayesinde gündelik dilin handikaplarından kurtulmanın ve böylece metafizikçiye “düşmenin” önüne geçilebileceği düşünülmüştür. Frege’nin öngördüğü yarı sembolik ve sembolik yazımda “Tüm insanlar ölümlüdür” önermesi, sırasıyla “Tüm x’ler için $\dot{I}(x) \rightarrow \ddot{O}(x)$ ” veya “ $\forall(x) (\dot{I}(x) \rightarrow \ddot{O}(x))$ ” şeklinde ele alınır. Bu ifadede “ $\dot{I}(x)$ ” “x insandır” yüklemine ve “ $\ddot{O}(x)$ ” “x ölümlüdür” yüklemine karşılık gelmektedir.

Burada Frege’nin yapmaya çalıştığı şey, gramatik özne-yüklem formunu, fonksiyon-argüman biçimine ele alarak mantıksal bir zemine uygun hale getirmektir. Önerme, yüklem boşluklu bir yapıdır, boşluğu nesneye işaret eden

Varolmayan Nesne Var Mıdır?

Tuğba YAVUZ

ad ya da özel ad doldurur. Eğer adın adlandırdığı nesne, kavramın taşıyıcısıysa, önerme doğru, değilse yanlış olur. Örneğin "... bitkidir" gibi bir önermede boşluk yerine bitki kümesinden bir eleman seçilirse önerme doğru olacaktır. Yani, "Begonya bir bitkidir" denildiğinde doğru, "Kertenkele bir bitkidir" denildiğinde yanlış olacaktır. Özetle, nesne önermede boşluğu dolduran bir işaret ile kendisine göndergede bulunulan adın anlamıdır.³ Bu biçimde düşünüldüğünde her yüklem dildeki adları (doğru veya yanlış) doğruluk değerlerine eşleyen birer fonksiyon olarak alınmaktadır.

Yenice inşa edilen bu mantıksal dil, ad ve gönderge arasındaki bağlantıyı kusursuzca ortaya koymaya yeterli olmaz. Aynı göndergeye sahip farklı ad ya da betimlerin yanı sıra, göndergeden tamamen yoksun ad ve betimlerin de ayrıştırılması, doğruluk ve semantik değerlerinin belirlenebilmesi hala bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Önermenin öznesi yani kavramın taşıyıcısı olan özel ad ancak bir göndergeye sahipse önerme doğru ya da yanlış olarak değerlendirilebilir. Fakat eğer özel ad göndergeden yoksunsa, anlamlı olabilese bile, önermenin doğruluk değeri belirlenemeyecektir. Frege'ye göre, cümledeki gramatik öznenin yerinde bulunan ifadeler ad değil fakat adın yerini tutan ifadeler olsalar dahi özel adlar olarak kabul edilir. Örneğin, özel ad olarak düşünülen "Aristoteles" adı gibi, "Büyük İskender'in hocası" ifadesi de Frege için bir özel addır. Ancak bu durumda da, örneğin "Ahmet, Aristoteles'in kim olduğunu biliyor" ifadesi ile "Ahmet Büyük İskender'in hocasının kim olduğunu biliyor" ifadeleri hem anlam hem de doğruluk değeri bakımından farklılaşacaktır. "Aristoteles" ve "Büyük İskender'in Hocası" ifadeleri aynı göndergeye sahip olsalar da önermelerin anlamları farklı ve doğruluk değerleri biri doğru iken diğeri yanlış olabilecek niteliktedir. Bir diğer ifadeyle, Aristoteles'in kim olduğunu bilen ancak onun aynı zamanda Büyük İskender'in hocası olduğunu bilmeyen birisi için ilk önermedeki özel adın bir göndergesi varken ikinci önerme göndergeden yoksundur. Bu durumda ilki doğru iken ikincisi yanlış olabilir. Russell, Frege'nin özel ad olarak kabul ettiği ifadeleri betimlemeler olarak kabul eder. Russell'a göre özel ad, sadece "egosantrik tikeller"⁴ olarak adlandırılan şimdi ve burada olanı niteleyendir. Önermede özel ad gibi görünen betimlemelerin bir göndergeye sahip olup olmadığını ayırabilmenin yolu olarak Russell, önermeyi atomik parçalarına ayırmayı teklif eder. Böylece sentaktik düzeyde, varolmayan bir nesneye varmış gibi muamele etmenin önüne geçmek mümkün olabilecektir. Örneğin, "Fransa'nın şimdiki kralı keldir" önermesi, "Bir ve ancak bir x vardır, x Fransa'nın kralıdır ve

³Gottlob Frege, "On Concept and Object", Minds New Series, Vol.60, No.238 (Apr., 1951, ss.168-180), s.173.

⁴Russell, *Anlam ve Doğruluk Üzerine*, Çev.: Ezgi Ovat, İtalik Yayınları, Ankara:2013, s.123.

keldir”⁵ şeklinde atomik parçalarına ayrılarak ifade edilirse, bu önermenin semantik değeri yanılığa düşmeksizin belirlenebilecektir. Russell’a göre, nesnesi bir varolmayan olsa bile yukarıda önerdiği ifade tarzıyla mantıksal olarak kendisinden bahsetmek mümkün olabilecektir. Ancak gerçek anlamda özel ad yalnızca şimdi ve burada olan, parmağımızla “şu” veya “bu” diye işaret edebileceğimiz durumda olanlardır.

Ne Frege’nin fonksiyon argümanı ya da yüklem-kavram ilişkiselliği, ne Russell’ın Belirli Betimlemeler ve Özel Adlar kuramları göndergesi olmayan adların tatminkar bir açıklamasını verebilmiştir. Sembolik mantık dilin gramatik yapısını elimine edip mantıksal yapısını göstermede Aristoteles mantığına nispetle daha başarılı olsa da, varolmayan nesnelere ayırıştırılmasında ve onların semantik değerlerinin belirlenebilmesinde hala yetersizdir. Göndergeden yoksun ad ya da betimlemelerden kurtulamayan Russell, nesne kavramının karşılığı olarak yalnızca egosantrik tikelleri kullanarak kendilerinden bahsetmenin mümkün olduğu nesnelere kabul etmeyi bir çıkış yolu olarak görmüştür. Fakat Russell’ın bu çıkış yolu, alanı son derece dar bir uzam-zamansal ontolojiye hapsolmekle eş anlamlıdır. Geriye doğru bakıldığında, Aristoteles’in kendisini varlığı gereksiz yere çoğaltmakla suçladığı Platon’un idealara kadar genişlettiği bir evren anlayışından, yalnızca kendilerinden “bu”, “şu” diye bahsedilebilecek olanları içeren bir evren anlayışına doğru müthiş bir ontolojik daralma görülür. Ancak nasıl gözümüzü kapadığımızda varolan nesnelere yok olmuyorlarsa, kulaklarımızı kapayıp, dili törpülediğimizde de varolmayan nesnelere kapsam dışına atmak mümkün olmuyor. Dile Dönüş süreci olarak adlandırılan ve ana gayelerinden biri metafiziği felsefenin dışında bırakmak olan bu sürecin, mantıksal olarak dili ve düşünceyi süzmede daha başarılı olmakla birlikte son derece kısır bir ontolojiye hapsolmekle yüz yüze kalacak kadar çaresiz olduğu da ortadadır. Dilde inşa edilen nesne, ancak uzam-zamansal bir göndergeye sahipse ya da mantığın ve matematiğin *tanımlı* nesnelereinden biri ise meşru bir nesne olarak anılabilmektedir.

Russell’ın olabildiğince daralttığı nesnelere dünyasını, çağdaşı olan bir başka filozof, Alexius Meinong, nesne tanımının sınırlarını varolmayan nesnelere de içine alacak kadar cömertçe çizerek olabildiğince genişletmiştir. Meinong, metafiziğin sınırlarının bile kendi ortaya koyduğu ontolojinin sınırları kadar geniş olmadığını söyler. Zira metafizik, yalnızca varolanları içerir,

---

⁵Bertrand Russell, “On Denoting”, *Mind*, New Series, Vol. 14, No. 56 (Oct., 1905), (ss.: 479-493), s.182 vd.

Varolmayan Nesne Var Mıdır?

Tuğba YAVUZ

varolmayanları değil.⁶ Bir diğer ifadeyle, zihnin yöneldiği her şey -ki dil aracılığıyla betimlenerek ifade edilir- bir nesne bildirir. Yönelimselliğe yapılan vurguyu en belirgin şekilde Meinong'un da hocası olan Brentano'da⁷ görmekle birlikte "Zihnin Yönelimselliği tezi uzun zaman önce Thomas Reid (ö.1796) tarafından *Essays on the Intellectual Power of Man* kitabında anlatılmıştı". Buna göre, "kavramak, bir şeyi kavramaktır".⁸ Zihnin yöneldiği şey, bilfiil varolan bir şey olmak zorunda değildir. Varolmayan fakat nitelikleri üzerinden betimlenebilen her şey zihnin yöneldiği bir nesnedir. Meinong'a göre *Sein* yani varlık, nesne olmanın bir koşulu değildir. *Sosein*'i olan yani nitelikleri üzerinden betimlenebilen varsayımlar da nesne olarak Meinong'un Kuramı içinde yer alır.

"Özet olarak ifade edilecek olursa, Meinong'un Nesnelere Teorisi'nde öne çıkan başlıklar şöyledir:

(1) Her düşünce ya da karşılık gelen ifade varsayılabilir. (Serbest Varsayım İlkesi ya da Annahmen veya Unbeschränkten Annahmefreiheit tezi)

(2) Her varsayım yönelimsel bir nesneye yöneliktir. (Yönelimsellik tezi)

(3) Her bir yönelimsel nesne, ontolojik statüsünden bağımsız olarak bir doğaya, karaktere, *Sosein*'a, "olduğu gibi olmaya", "öyle olmaya" ya da "şu şekilde olmaya sahiptir". (Bağımsızlık ya da *Sosein*'in *Sein*'den bağımsızlığı tezi)

(4) Hiçbir yönelimsel nesnenin ya da kendinde nesne olarak dikkate alınanın varlığı ya da varolmayışı, onun *Sosein*'inin bir parçası değildir.

(5) Yönelimsel nesnelere için varlığın ya da *Sein*'in iki modu vardır:

(a) Uzam-zamansal varlık

(b) Platonik taşıyıcı

(6) *Sein*'a sahip olmayan ama varlık ya da taşıyıcı da olmayan bazı yönelimsel nesnelere vardır (öyle bir nesnenin ne var olduğu ne de olmadığını söylemenin doğru olduğu nesnelere)."⁹

Dolayısıyla bu dünyada fiilen varolmasa bile *Sosein*'i üzerinden hakkında bilgi sahibi olduğumuz, dilin imkanlarıyla kendisinden bahsedebildiğimiz her

⁶Alexius Meinong, "The Theory of Objects", (1904), From Realism and the Background of Phenomenology, ed. R. Chisholm (1960). s.79.

⁷Brentano'nun yönelimsellik tanımını için bkz.: Franz Brentano, *Psychology from an Empirical Standpoint*. Routledge; Taylor & Francis e-Library. London-New York:2009, s. 68.

⁸Marian David, "Nonexistence and Reid's Conception of Conceiving", Grazer Philosophische Studien 25 (1):585-599 (1985), s.585.

⁹Dale Jacquette, *Meinongian Logic The Semantics of Existence and Nonexistence*, Berlin: New York : W. de Gruyter:1996, s.9.

şey nesnedir. Meinong bunu “bazı nesnelere vardır ki varolmadıkları doğrudur” şeklinde ifade eder; zira “varlık da varolmayı da nesneye dışsaldır”.¹⁰ Örneğin, bu dünyada gerçekliği olmayan Pegasus, Altın Dağ ve hatta çelişik olan yuvarlak kare de nesnedir Meinong’a göre.

Meinong’un Nesnelere Kuramı, kendi çağı içinde ve ardından bir süre daha kabul edilmedi ve eleştirilere maruz kaldı. Eleştirilerin temel dayanağı, söz konusu bu kuramın temel mantık ilkelerini, bilhassa Çelişmezlik ve Üçüncü Halin Olanaksızlığı ilkelerini, ihlal ediyor olmasıydı. Meinong’un *Assumptions* adlı kitabına cevaben yazdığı “Meinong’s Theory of Complexes and Assumptions I, II, III” adlı üç seri makalesinde (I, II ve III ayrı ayrı makalelerdir) Russell bu eleştirilerini detaylı bir şekilde sunar.¹¹ Buna göre, ilk olarak, varolmayan nesnelere, yukarıda da anılan Belirli Betimlemeler Teorisi yoluyla, ontolojik bağlanma gereksizinin bahsetmek mümkündür. “Bir betimlemenin bir bireyi betimleme zorunluluğu yoktur: bir yüklemi, ilişkiyi ya da başka bir şeyi betimleyebilir.”¹² Örneğin, “En az bir x vardır, x Fransa’nın şimdiki kralıdır ve başka hiç kimse Fransa’nın kralı değildir ve x keldir”¹³ gibi bir önermede, “Fransa’nın şimdiki kralı” betimlemesi göndergeden yoksundur ve böyle bir önermenin bileşenlerine ontolojik bir bağlanma gerekmez. Önermenin atomik bileşenlerinin doğruluk değerini belirlemek suretiyle, önermenin bütününe doğruluk değerine ulaşılabilir. Dolayısıyla herhangi bir mantıksal çelişkiye ya da mantık kuralının ihlaline düşmeksizin varolmayana dair böyle bir önerme dile getirilebilir. Bunun dışında nesneye ancak özel adlar yoluyla gönderimde bulunulabilir. Dolayısıyla Russell’in Meinong’un Nesnelere Kuramına temel eleştirisi, bu dünyada varolmayan mümkün bir nesneye (sözde) belirli olan niteliklerin dışında bir niteliğin yüklendiği herhangi bir yargının doğruluk değerini belirlemenin mümkün olamayacağı yönündendir. Oysa klasik mantığın temel yasalarından olan Üçüncü Halin İmkansızlığı ilkesine göre, bir nesnenin herhangi bir niteliğin ya da değilin taşıyıcısı olması gerekir. Nitelik ya da değili, söz konusu nesne hakkında doğru (ya da yanlış) olmalıdır. Meinong’un iddia ettiği türden nesnelere hakkında bu mümkün değildir. “Pegasus bir kanatlı attır” önermesi (göreceli olarak) doğru (ya da

¹⁰Meinong, *Theory of Objects*, s.79.

¹¹Russell, Bertrand. “Meinong’s Theory of Complexes and Assumptions I”. *Mind* 13 (1):204-219.(1904); Russell, Bertrand. “Meinong’s Theory of Complexes and Assumptions II”. *Mind* 13 (1): 336-354. (1904); Russell, Bertrand. “Meinong’s Theory of Complexes and Assumptions III”. *Mind* 13 (1): 509-524 (1904).

¹² Russell, *Mantıksal Atomculuk Felsefesi* (1918) Russell’in Wittgenstein’den Öğrendiği Belli Fikirleri Anlatan Sekiz Ders, Çev: Dilek Arlı Çil, vd.,Alfa Yayınları, İstanbul:2013, s. 115.

¹³Bertrand Russell, “On Denoting”, *Mind*, New Series, Vol. 14, No. 56 (Oct., 1905), (ss.: 479-493), s.182 vd.

Varolmayan Nesne Var Mıdır?

Tuğba YAVUZ

yanlış) olabilecekken; “Pegasus yeşildir” gibi bir önermenin ne doğru ne de yanlış olduğu söylenebilir; çünkü renk, Pegasus’un mevcut belirlenimlerinden biri değildir. Meinong Russell’ın eleştirilerine mantık ilkelerini çeşitli veçhelerden yorumlayarak¹⁴ cevaplar üretmeye çalışır ancak pek muteber olmaz. Yine de belirtmek gerekir ki, Meinong’la birlikte gelinen aşamada, Aydınlanma’yla birlikte bertaraf edilmeye çalışılan metafiziğin, yeniden gün yüzüne çıkmaya başladığının izlerini görmek mümkündür.

Modal Mantık ve Varolmayan Nesnelere Meşruiyet Kazanması

a) Mantıksal Zemin

Varolmayan nesnelere Nesne Kuramı içerisinde yer verilmesinin eleştirilmesinde, bunun için gerekli olan mantıksal altyapının oluşturulmamış olması kuşkusuz önemli bir etkidir. Yani gerek Aristoteles mantığı gerekse Frege’nin geliştirdiği sembolik mantık varolmayan nesnelere dair önermelerin semantik değerlerini belirlemede yeterli değildir. Saul A. Kripke tarafından öncülük edilen Mümkün Dünyalar Semantiği düşüncesi ve modal mantığın geliştirilmesiyle birlikte, ihtiyaç duyulan altyapı zemini inşa edilmeye başlanmıştır. Mümkün Dünyalar fikri, bu dünyada bilfiil varolmamakla birlikte, varlığı mümkün olan nesnelere ontolojik olarak içerilmesini mümkün kılan düşüncedir. Mümkün bir dünya, gerçekliği bu dünyadakinden farklı nesnelere ontolojik olarak içerebilir. “Mümkün bir dünya, ne karşı karşıya geldiğimiz ne de teleskopla incelediğimiz uzak bir ülkedir. Genel anlamda, başka bir mümkün dünya çok daha uzaktır. Işıktan daha hızlı gitsek bile ona ulaşamayız. Mümkün bir dünya, kendisiyle ilişkilendirdiğimiz betimsel koşullarla verilir.”¹⁵ Bu bakımdan, mümkün dünyalar, varlık kipi üzerinden nesnelere konu edinen “koşullu dünyalardır”. “Kripke, mümkün dünyaların koşullarla bağlandığını vurgular. Biz genellikle verili bir nesneyi, diyelim ki Julius Caesar, başka bir mümkün dünyada benzediği şeyle tanımlar ve dikkate alırız.”¹⁶ Leibniz’ci bir anlayışla, içinde bulunduğumuz dünyanın da mümkün bir dünya olduğu düşünüldüğünde, tasarlanan diğer mümkün dünyaların nesnelere, bu dünyanın nesnelere benzerleridir. Dolayısıyla, bu dünyanın değil; fakat başka bir

¹⁴ Örneğin, önermenin tamamının ya da yalnızca yüklemine değillenmesi yoluyla çelişmezlik ilkesini kısmi veya kapsamlı olarak yorumlaması gibi. Bkz.:Carolyn Swanson, *Reburial of Nonexistents Reconsidering the Meinong-Russell Debate*, Rodopi B.V., Amsterdam-New York:2011, s.15 vd.

¹⁵Saul A. Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk*, Çev. Berat Açıl, Litera Yayıncılık, İstanbul:2005. s.57.

¹⁶Melvin Fitting, Richard L. Mendelsohn, *First Order Modal Logic*, Kluwer Academic Publisher, London:1998, s.148

mümkün dünyanın nesnesini tanımamızı sağlayacak belirli nitelikler söz konusudur.

Kripke, mümkün dünyaların mümkün nesneleri hakkında bilgi sahibi olmayı olanaklı kılacak bağıntılar tanımlar. Bunların en başında *erişilebilirlik bağıntısı* gelir. Erişilebilirlik bağıntısı sayesinde, örneğin, bu dünyadan erişilebilen bir Γ dünyasına ya da herhangi bir Γ dünyasından Δ dünyasına erişebilmenin mümkün olduğu durumlarda, tanımlanan model üzerinden erişilebilen dünyadaki nesnelere hakkında bilgi sahibi olmak ve önermelerin doğruluk değerleri belirlenebilmektedir. Kripke erişilebilirlik kavramına karşı olgusal (İng. *counter-factual*) önermeler üzerinden ulaşmıştır. Kripke'ye göre mümkün dünyalar "böyle böyle olmasaydı şöyle şöyle olurdu" biçimindeki karşı olgusal önermelerin anlamlandırılmasında devreye girmektedir. Karşı olgusal bir önerme öne sürdüğümüzde "mevcut (edimsel) durumda anlamı sabitlenen bir terim farklı bir durumda (dünyada) farklı bir yüklemeye sahip olurdu" demek isteriz. İşte bu farklı durum ya da dünya mevcut durum ya da dünyadan erişilebilen dünyaya karşılık gelmektedir.

Modal mantıkta, tanımlanan bir model, biçimsel dili ya da mümkün bir dünyayı tanımayı, anlamayı olanaklı kılan kurgudur. Örneğin, "Evrenin matematiksel bir modeli, evrenin kendisi değildir. Kısmi olsa da yaklaşık olarak anlamının bir yoludur."¹⁷ Bunun gibi, modal mantık da, varlığı modaliteleri üzerinden anlamayı ve anlamlandırmayı mümkün kılan modeller içerir. Bir model, belirli çatılarla¹⁸ koşullandırılır. Diğer bir ifadeyle, modelde geçerli kuralların, hareket alanının ne olduğunu belirleyen çatılardır. Çatı, temel olarak $\mathcal{G}$ gibi bir küme ve erişilebilirlik bağıntısını ifade eder $\mathcal{R}$ 'den oluşur ve bu matematiksel olarak $(\mathcal{G}, \mathcal{R})$ ikilisi diye ifade edilir. Her şey çatının nesnesi olabilir. Herhangi bir mümkün dünya için önermesel bir harf seçilir –mesela Γ - ve böylece model oluşturulur. "Bunun için şu yazım kullanılır: önermesel bir modal model, ya da kısaca model, bir, $(\mathcal{G}, \mathcal{R}, \Vdash)$ üçlüsüdür, $(\mathcal{G}, \mathcal{R})$ bir çatı ve $\Vdash$ mümkün dünyalar ve önermesel harfler arasındaki bağıntıdır. Eğer $\Gamma \Vdash P$ ise, P , Γ dünyasında doğrudur deriz."¹⁹ Özetle, mümkün bir dünyayı ve bu dünyada geçerli bağıntıları tanımladıktan sonra, bu dünyanın nesnesi ve/veya nesneye dair önermeler hakkında konuşabilmek mümkün hale gelmektedir. Kripke'nin Mümkün Dünyalar Semantiği çerçevesinde, bu dünyadan erişilebilen mümkün dünyaların nesnelere, bu dünyadakilerin benzerleri ya da bu dünyadan hareketle tanınması mümkün olan nesnelere, dolayısıyla, bu dünyada

¹⁷Fitting- Mendelsohn, s. 1.

¹⁸Kripke Çatıları için Bkz. Melvin Fitting, Richard L.Mendelsohn, *First Order Modal Logic*, Kluwer Academic Publisher, London:1998, s.18 vd.

¹⁹Fitting- Mendelsohn, s.18.

Varolmayan Nesne Var Mıdır?

Tuğba YAVUZ

varolmayan nesnelere mümkün bir dünyada konumlandırmak söz konusudur; ancak bu dünyada varolması kesinlikle düşünülmemeyen, yani çelişik olan nesnelere mümkün bir dünyanın da nesnelere olamaz. Bu dünyadan hareketle mümkün bir dünyada benzer bir nesneyi tanımayı olanaklı kılan bir diğer husus, nesneyi adlandıran adın bir *katı gösterici* ya da *katı adlandırıcı* (İng. *rigid designator*) olmasıdır. Bu dünyadaki herhangi bir "x" nesnesi, tüm nitelikleri farklı olsa da mümkün bir dünyada da "x" nesnesidir. Aksi halde, Kripke'ye göre, farklı dünyalarda farklı niteliklerle yer alan aynı nesneyi tanımak olanaksızlaşır.

Kripke'nin öncülük ettiği modal mantığın klasik mantığa nispetle varolmayan nesnelere hakkında konuşmayı olanaklı kılan edimselci ve olanaklılıkçı, yahut da fiilci-mümküncü (İng. *actualist-possibilist*) yorumlarının olmasıdır. Edimselci yorum, bu dünyada bilfiil yer alanları temele alırken, olanaklılıkçı yorum mümkün dünyalar üzerinden mümkün nesnelere varlığını kabul eder. Klasik düşüncede ve Aristotelesçi klasik mantıkta hakkında konuştuğumuz her şey varlık alanına ait olduğu ve varlık, dil ve düşünce mütekalibiyeti geçerli olduğu için edimselci ve olanaklılıkçı yoruma uygun bir zemin yoktu. Mümkün Dünyalar Semantiğiyle birlikte bu yorum farklılıklarına izin veren mantıksal zemin de oluşturuldu. Fiili dünyada varolmayıp mümkün bir dünyada varolan nesnelere gönderimde bulunabilmek için "vardır" ve hatta "göndergeye sahiptir" yüklemeleri bir model içerisinde tanımlandı. Buna göre, herhangi bir mümkün dünyanın nesnesi olan bir x değişkeninin o dünyada fiilen varolduğunu ya da bir göndergeye sahip olduğunu göstermek için o dünyada x değişkeninden bahsederken "vardır" (E) yüklemi x 'e yüklenir, bir başka dünyada aynı x nesnesinden bahsederken bu yüklem yüklenmez. Yani, hangi mümkün dünyada hangi yüklemeye sahip olup olmadığı modal mantık içerisinde tanımlanan bu yüklemeler yoluyla belirlenebilmektedir. Dolayısıyla, söz konusu dünyadaki doğruluk değerleri belirlenebilmektedir. Aynı noktadan hareketle, "varolmayan" ($\bar{E}$) yüklemi de tanımlanmış, herhangi bir dünyada bahsi geçen bir nesnenin varoluşa sahip olmadığını anlatmak için ($\bar{E}$) yüklemi kullanılmıştır.²⁰

Kripke'nin öncülük ettiği ve yalnızca mümkün nesnelere içeren Mümkün Dünyalar Semantiğiyle birlikte genişleyen ontolojik evren, varolmayan nesnelere lehine, İmkansız Dünyalar (İng.: *Impossible Worlds*) düşüncesine dek genişletilmiştir. Mümkün dünyalar, dünyanın olduğundan başka türlü olabileceği fikrini içeren ve başka türlü olabilecek nesnelere barındırırken, imkansız dünyalar dünyanın olduğundan başka türlü olamayacağı hallerini ve bu dünyanın mevcut fizik ve mantık kuralları çerçevesinde içerilmesi mümkün

²⁰Fitting- Mendelsohn, s.233.

olamayacak nesnelere içerir. İmkansız nesnelere içeren dünyalar *normal-olmayan dünyalardır*. Normal dünyalarda, bir önermenin geçerli olduğu yerde o önermenin aynı zamanda zorunlu olduğu anlamına gelen zorunlulaştırma kuralı (İng.: *necessitation rule*), normal-olmayan dünyalarda geçerli değildir. Örneğin, (AV~A)'nın geçerli olduğu yerde bu ifade, zorunlulaştırma kuralı gereği, aynı zamanda zorunludur. Normal bir dünyada (AV~A) ilkesi geçerli olabilir. Bir nesne A ya da A'nın değil olmak *zorunda* olabilir. Ancak öyle durumlar düşünülebilir ki, A olan bir nesnenin aynı zamanda A olmadığı durumlar da olabilir. Ya da hem A'nın hem de ~A'nın yanlış olduğu durumlar söz konusu olabilir. Bu durumda, normal bir dünyada geçerli olan bu mantık yasası, imkansız yani normal-olmayan bir dünyada geçerli olmayacaktır.²¹

Dünyanın olamayacak hallerinin söz konusu olabileceği *imkansız dünyalar* fikrinin hazırlayıcısı David Lewis'tir. Lewis, imkansız dünyaları mümkün dünyalardan ayrı düşünmez. Mümkün ve imkansız dünyaların her ikisini de içeren ve dünyalar çokluğunu savunan düşünce *modal gerçeklik* olarak adlandırır.²² İmkansız dünyaları da içerecek şekilde mümkün dünyalar fikrine sahip olan Lewis'in temel dayanağı dilin yaşadığımız dünyayı pek çok farklı şekilde tasvir edebilme yeteneğidir. Dil, dünyayı ve sahip olduğu olgu bağlamlarını yalnızca olduğu şekliyle tasvir etmez; dönüştürme, değiştirme ve farklı şekillerde ifade edebilme gücüne de sahiptir. Üstelik yalnızca dil değil, resim ve diğer sanat türleri de dünyayı olduğundan farklı şekillerde resmetmeye yeteneklidir. Bu farklı ifade türlerinden dünyanın olamayacağı hallerin ifadesi olan imkansız dünyalar, Lewis'e göre mümkün dünyaların bir alt kümesidir. Takashi Yagisawa, Lewis'in mümkün dünyalar tanımını genişletir ve "dünyanın olabileceğinden başka yollar da" olduğunu söyleyerek bunları *imkansız dünyalar* olarak adlandırır.²³ Benzer şekilde Franz Berto, dünyanın olmuş olamayacağı halleri imkansız dünyalar olarak düşünerek, bu dünyaları mutlak imkansızlığın temsili olarak görür.²⁴ İmkansız dünyalarla mümkün dünyaların ayrımını hakikate yani bu dünyanın gerçekliğine olan uzaklığına nispetinde değerlendirenler de vardır. Mark Jago, fiili dünyaya benzerliği, fiili dünya ile aynı yasalara tabii olması yönüyle mümkün dünyaları *hakiki modal*

²¹Graham Priest, *An Introduction to Non-Classical Logic From If to Is*, Cambridge University Press:2008, s.68.

²²David Lewis, *On The Plurality of Worlds*, Oxford: Blackwell:1986, s.1-2.

²³Takashi Yagisawa, "Beyond Possible Worlds". *Philosophical Studies* 53 (1988). ss.175-204,s.183.

²⁴F. Berto, "Impossible Worlds and the Logic of Imagination". *Erkenntnis*, 2017, 82(6), 1277-1297. <https://doi.org/10.1007/s10670-017-9875-5>. S.1280.

Varolmayan Nesne Var Mıdır?

Tuğba YAVUZ

gerçeklik olarak adlandırırken, fiili dünyayla benzer olmayan dünyaları *ersatz*²⁵ dünyalar olarak adlandırır.²⁶ İmkansız dünyalarla ilgili bir diğer tartışma, bu dünyaların nesnelere ontolojik olarak içerip içermediği yani nesnelere ontolojik bağlılık gerektirip gerektirmediğidir. Örneğin, yuvarlak kare kubbe gibi bir nesne olduğu düşünülen bir *ersatz* dünya, yuvarlak kare kubbeyi ontolojik olarak içerir mi yoksa yalnızca dilsel ve mantıksal düzlemde konu etmekle mi yetinir? Jago'ya göre, *ersatz* dünyalar ontolojik içermeyi gerektirmez.

b) Matematiksel Zemin

Nesne Kuramının içerdiği nesnelere varolmayan nesnelere dek genişletilmesindeki en önemli saiklerden biri matematikte yaşanan gelişmelerdir. Sayıyı birimlerden ibaret düşünen ve birimleştiremediği için $\sqrt{2}$ gibi irrasyonel sayıları kavramakta zorlanan Antik dönemden, karmaşık sayılara ve hatta sayıların sonsuzdaki hiyerarşisinin kanıtlandığı bir evreye gelinmiştir. Matematikteki bu gelişim yalnızca düşüncenin ve epistemik bilginin gelişimi olmakla kalmayıp, ontolojik evrene dair yorumların geliştirilmesi adına da oldukça önemlidir.

Georg Cantor(d.1845-ö.1918), birinin diğerinden daha büyük olması gerektiği düşünülecek kümelerin sıralı çiftlerinin eşleşiyor olması dolayısıyla eş büyüklükte olduklarını söyler. Yani sonsuz büyüklükte iki ayrı küme, sıralı çiftlerinin eşleşmesi dolayısıyla eş büyüklükte olan kümelerdir. Ancak sonsuz büyüklükteki kümelerin hepsi eş büyüklükte değildir; sayılamayan sonsuz, sayılabilir sonsuz büyüklükteki kümelerden daha fazla sayıya (eleman sayısına) sahip olması dolayısıyla daha büyüktür. Köşegen kanıtlanmasıyla Cantor, doğal sayılar kümesinden seçilecek herhangi bir aralığın, örneğin 0-1 aralığının, reel sayıları temsil etmesi gerektiğini, ancak her defasında bu aralığa ait olmayan sayılar elde edildiğini öne sürmüştür. Yani, reel sayılar kümesini temsil etmesi gereken aralık, aralığa ait olandan daha fazlasını içermektedir. Cantor buradan hareketle sonlu-ötesi sayılar kuramını oluşturur. Kardinalitesi yani eleman sayısı en büyük olan kümeden daha büyük kardinaliteye sahip olan kümelerden bahsetmek mümkündür. Her bir kümenin (boş olmayan kümelerin) kardinalitesi, alt kümelerinin kümesinin kardinalitesinden daha azdır. Doğal sayılar kümesinin tam sayılar kümesinin bir alt kümesi, tam sayılar kümesinin

²⁵ Ersatz, Almanca bir kelimedir. Metinlerde kelimeye alternatif bir karşılık sunulmayıp "Ersatz" olarak kullanılsa da, sözlükte birincil olarak "değiştirme, ikame, yapay" (İng. *replacement, substitute*) anlamları verilir.

²⁶Mark Jago, *The Impossible an Essay on Hyperintentionality*, Oxford University Press:2014, s.99.-100.

rasyonel sayılar kümesinin bir alt kümesi ve rasyonel sayıların da reel sayılar kümesinin bir alt kümesi olduğu düşünülduğünde, reel sayılar kümesinin alt kümelerinin kümesi en büyük kardinaleteye, yani sonlu-ötesi sayıya sahiptir.²⁷

Cantor'un sonlu-ötesi kümeler kuramının sağlamış olduğu bu epistemik bilgi, Löwenheim-Skolem teoremi ile birlikte düşünülduğünde sayılamaz sonsuz alanında kalan bireylerden nasıl bahsedilebileceğine dair açıklama sunmaya yardımcı olur. Konumuz açısından ifade edilecek olursa, henüz varolmayan, niteliklerine, sahip oldukları varlık kipine dair herhangi bir bilgi bulunmayan, yalnızca bir kümeye ait olduğu bilinen ama hiçbir şekilde bireyleştirilemeyen bu nesnelere nasıl bahsedilebileceğine dair açıklama sunmaya yardımcı olur. "Çok basitçe, Löwenheim-Skolem teoremi, her tutarlı (yani modeli olan) teorinin sayılabilir bir modeli olduğunu ifade eder".²⁸ Eğer sayılamayan sonsuz büyüklüğünde bir kümenin tutarlı bir modeli oluşturulabiliyorsa (Cantor bunun yapılabileceğini göstermiştir), bu onun aynı zamanda sayılabilir bir modeli olduğu anlamına da gelir. O halde tutarlı, sayılabilir bir model oluşturarak sayılamaz sonsuzun bireylerinden bahsedebilmek, hakkında hiçbir bilgi bulunmayan bu bireylerin bir küme içinde varolduğuna işaret edebilmek mümkündür. Bu, çalışmamızın başında yanıt aradığımız üçüncü sorunun cevabıdır. Yani, dış dünyada yer almayan, ancak dilimizin sınırları içerisinde de yer almayan, dilde kurulamayan nesnelere varlığından da söz etmek artık mümkündür. Diğer bir deyişle, bizim dışımızda ya da zihnimizde varolmayan, varlığına dair hiçbir emare bulunmayan, hiçbir varlık kipine sahip olmayan nesnelere nesne kuramı içinde yer vermenin artık meşru bir mantıksal ve matematiksel zemini vardır.

Sonuç:

Varolmayan nesnelere nesne tanımı içerisinde yer almasının önünde engel olan iki temel sebepten bahsedilebilir: özdeşlik ilkesi ve tam belirlenmiş olmak. En basit haliyle "a=a" olarak tanımlanan bu ilke tam olarak neyi içerir? Aynılık ve özdeşlik bir midir? "a=a", kavramlar veya imler arasındaki eşitlik midir yoksa bunların göndergelerinin kendisiyle özdeş olması mıdır? Masamın üzerindeki şu kalem, köşedeki bakkal, geometrik nesne olan üçgen, pegasus ya da yuvarlak kare arasında kendisiyle özdeş olmak bakımından nasıl bir fark

²⁷ F. Stephen Barker, *Matematik Felsefesi*, Çev.: Yücel Dursun, İmge Kitabevi, Ankara:2017, s.106-111.

²⁸Valéri Lynn Thierren, "Inventing Logic: The Löwenheim-Skolem Theorem and First and Second-Order Logic". Volume 10, 2012 Canadian Undergraduate Journal of Philosophy. s.33.

Varolmayan Nesne Var Mıdır?

Tuğba YAVUZ

vardır? Masamın üzerindeki kalem yahut da “3” sayısı kendisiyle özdeş kabul edilirken, Pegasus neden kendisiyle özdeş olarak düşünülemez?

Özdeşliğe sahip nesnelere *tam belirlenmiş* olduğu düşünülür. Oysa ortalama nesne tanımları açısından meşru nesnelere olduğu söylenebilecek olan uzam-zamansal nesnelere bile tüm nitelikleri itibarıyla tam belirlenmiş değildir. Güncel bir örnek verilecek olursa, bugün insanlığın başını oldukça ağrıtan virüs mikro düzeyde gayet uzam-zamansal bir nesnedir; ancak bilim insanları hangi niteliğin taşıyıcısı olduğu konusunda, öyle görünüyor ki, daha bir süre tam bir uzlaşma sağlayamayacaklardır. Bu durum, yalnızca hayatımıza yeni giren ve varlığından daha önce haberdar olmadığımız bir canlı için değil, muhtemelen en çok tanıdığımız kendimiz için bile böyledir. Tartının üzerine çıktığımda gördüğüm değer, tanımlanan ölçü biriminin en yaklaşık değeridir. Yarın doğum günü olan biri bugün 20 yaşındayken, örneğin, yarın olmayacaktır. Boyu metre ile 1,65 olan biri başka bir ölçü birimi söz konusu olduğunda başka bir boyaya tekabül edecektir. Bu örnekler çoğaltılabilir ve bunların doğruluk değerleri belirlenmeye çalışıldığında “ya-ya da”, “hem- hem de” veya “hiçbiri” gibi alternatif seçenekler kendini gösterebilir. O halde, en somut olan örneklerimiz bile aslında tüm nitelikler açısından klasik mantıksal değerlere göre tam belirlenememiş olabiliyorken, neden mümkün ve imkansız nesnelere tam belirlenmemiş olmalarından ötürü nesne kuramları içinde yer almazlar? Kuantum fiziği, aynı uzam ve zamanda ve tamamıyla aynı niteliklere sahip birbirinden farklı kuantlar olduğu iddiasındadır. Dolayısıyla, klasik düşüncenin özdeşlik ilkesini uzayda yer kaplama üzerinden tanımladığı anlayış artık eskisi kadar güçlü bir şekilde savunulmuyor.

Son söz olarak, denilebilir ki, nasıl mantık, matematik ve fizik eski mantık, matematik ve fizik değilse, metafizik de eski metafizik değildir. Yeni metafiziğin nesnelere, tıpkı eskisinde olduğu gibi, yeni mantık, matematik ve fizik aracılığıyla apaçık hale getirilmektedir. Bu dünyada olmayan ama mümkün bir dünyada varlığı düşünülebilen ve dile getirilebilen mümkün nesnelere, bu dünyada olmayan ve mümkün bir dünyada da olması düşünülemeyen ancak dilin imkanlarıyla kendisinden bahsedilebilen imkansız nesnelere ve nihayet ne bu dünyada ne mümkün ve imkansız dünyalarda varlığına dair hiçbir bilgi olmayan ve dilin imkanlarıyla henüz kurulamayan, sadece bir model içerisinde varlığına işaret edilebilen nesnelere olduğu mantıksal ve matematiksel olarak ortaya çıkarılmıştır. Ontolojik olarak bu nesnelere tamamını içerecek bir metafizik, yalnızca Platon’un idealar dünyasından değil, Meinong’un klasik metafizikten daha geniş bir içerime sahip olduğunu söylediği Nesnelere Kuramından da geniş bir alanı kapsar. Eskisinden farklı ve kapsamlı olacak bu metafiziğin sınırları ve özellikleri, halihazırda sürdürülmekte olan ve ileride yapılacak çalışmalarla netlik kazanacaktır.

Varolmayan Nesne Var Mıdır?
Tuğba YAVUZ

Varolmayan Nesne Var Mıdır?
Tuğba YAVUZ

KAYNAKÇA

- Barker, F. Stephen. (2017). *Matematik Felsefesi*.(Çev.:Yücel Dursun) Ankara:İmge Kitabevi.
- Berto, Franz. (2017). "Impossible Worlds and the Logic of Imagination". *Erkenntnis*, 82(6), 1277–1297. <https://doi.org/10.1007/s10670-017-9875-5>.
- Brentano, Franz. (2009). *Psychology from an Empirical Standpoint*. Routledge; Taylor & Francis e-Library: London-New York.
- David, Marian. (1985). "Nonexistence and Reid's Conception of Conceiving". *Grazer Philosophische Studien* 25 (1):585-599.
- Fitting, Melvin, Richard L. Mendelsohn. (1998). *First Order Modal Logic*. Kluwer Academic Publisher: London.
- Frege, Gottlob. (1951). "On Concept and Object", *Minds New Series*, Vol.60, No.238 (ss.168-180).
- Jacquette, Dale. (1996). *Meinongian Logic The Semantics of Existence and Nonexistence*, W. de Gruyter: Berlin: New York.
- Jago, Mark. (2014). *The Impossible an Essay on Hyperintentionality*. Oxford University Press.
- Kant, Immanuel: *Arı Usun Eleştirisi*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul. 2015
- Kripke, Saul A. (2005). *Adlandırma ve Zorunluluk*. (Berat Açıl, Çev.) Litera Yayıncılık: İstanbul.
- Lewis, David. (1986). *On The Plurality of Worlds*. Blackwell: Oxford.
- Meinong, Alexius. (1960). "The Theory of Objects", *From Realism and the Background of Phenomenology*. (ed. R. Chisholm).(1904).
- Parmenides. (2015). *Doğa Hakkında*. (Y. Gurur Sev, Çev.) Pinhan Yayınları: İstanbul.
- Platon. (1991). *Metin Okuma Platon: Sofist*. (Ömer Naci Soykan, Çev.) Ara Yayıncılık: İstanbul
- Russell, Bertrand. (2013). *Anlam ve Doğruluk Üzerine*, (Ezgi Ovat, Çev.). İtalik Yayınları: Ankara:2013.
- Priest, Graham, (2008). *An Introduction to Non-Classical Logic From If to Is*. Cambridge University Press.

- Russell, Bertrand. (1905). "On Denoting", *Mind*, New Series, Vol. 14, No. 56. (ss.: 479-493).
- Russell, Bertrand. (1904). "Meinong's Theory of Complexes and Assumptions I". *Mind* 13 (1):204-219.
- Russell, Bertrand. (1904). "Meinong's Theory of Complexes and Assumptions II". *Mind* 13 (1): 336-354.
- Russell, Bertrand. (1904). "Meinong's Theory of Complexes and Assumptions III". *Mind* 13(1): 509-524.
- Russell, Bertrand. (2013). *Mantıksal Atomculuk Felsefesi (1918) Russell'in Wittgenstein'den Öğrendiği Belli Fikirleri Anlatan Sekiz Ders.* (Dilek Arlı Çil, Çev.). Alfa Yayınları: İstanbul.
- Swanson, Carolyn. (2011). *Reburial of Nonexistents Reconcidering the Meinong-Russell Debate.* Rodopi B.V.: Amsterdam-New York.
- Thierren, ValériLynn. (2012). "Inventing Logic: The Löwenheim-Skolem Theorem and First and Second-Order Logic". *Canadian Undergraduate Journal of Philosophy*, Volume 10 (ss.26-52).
- Yagisawa, Takashi. (1988). "Beyond Possible Worlds". *Philosophical Studies* 53(ss.175-204).

Varolmayan Nesne Var Mıdır?
Tuğba YAVUZ